

Odsjek za filozofiju / Department of Philosophy
Filozofski fakultet / Faculty of Humanities and Social Sciences
Sveučilište u Zagrebu / University of Zagreb

Treći okrugli stol Odsjeka za filozofiju, 27.-28. listopada 2017./
The Third Round Table of the Department of Philosophy, 27th-28th October 2017

[Filozofski fakultet, ul. Ivana Lučića 3, dv. A 101]

“Filozofije revolucijâ i ideje novih svjetova”
/
“Philosophies of Revolution and Ideas of New Worlds”

[Opis]: Tema okruglog stola izvanjski je potaknuta značajnim obljetnicama velikih revolucionarnih prijeloma u Zapadnoj povijesti: 500 godina Reformacijskog pokreta i 100 godina Oktobarske revolucije kao i obljetnicama velikih djela teorijske refleksije o ljudskoj emancipaciji i mogućnostima drukčijeg svijeta: navršenih 500 godina Morusove *Utopije* i 150 godina I. toma Marxova *Kapitala*.

Te značajne obljetnice za povijest suvremenog svijeta predstavljaju priliku da se dotaknu teme proizašle iz navedenih djela u svjetlu suvremenih društvenih prilika, ali istovremeno razumljivih kroz njihove teorijske kategorije. Ta djela i događaji otvaraju mogućnost daljnjeg razmatranja odnosa filozofskih i socijalnih teorija i političke prakse, izgradnje društvenih institucija i uspostavljanja novih kulturnih i teorijskih obrazaca u post-kapitalističkom svijetu.

Navedenim temama Trećeg okruglog stola nadovezujemo se na bogatu tradiciju kritičkog mišljenja Odsjeka za filozofiju, otvarajući pritom prostor dijaloga i argumetirane rasprave ne samo između različitih filozofskih, nego također i drugih teorijskih pogleda i pozicija.

Treći okrugli stol — koji ujedinjuje nastavnike i studente Odsjeka te goste s drugih odsjekâ Fakulteta i drugih institucija iz zemlje i inozemstva — održava se 27. i 28. listopada 2017., i bit će, kao i prethodni skupovi, popraćen trećim zbornikom edicije Radovi Odsjeka za filozofiju.

[Description]: The theme of this year's round table is prompted by significant anniversaries of great revolutionary ruptures in Western history: 500 years of the Protestant Reformation and 100 years since the beginning of the October Revolution. Furthermore, this year marks the anniversaries of two great works of theoretical reflection on human emancipation and the possibility of a different world: 500 years of Sir Thomas More's *Utopia* and 150 years of the Volume One of Karl Marx's *Capital*. Such significant anniversaries of key moments in the history of the modern world present an opportunity to discuss the themes emerging from the mentioned classic works in light of contemporary social conditions, but through the prism of theoretical categories produced by these earlier events and reflections. These works and events make it possible to continue the consideration of the relationship between philosophical

and social theories and political practice, the construction of social institutions, and the establishment of new cultural and theoretical forms in the post-capitalist world. The themes of the Third Round Table build on the rich tradition of critical thinking at the Department of Philosophy of the Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb, and aim to further open up the space for dialogue and discussion not only between different philosophical, but also other theoretical perspectives and positions. The Third Round Table of the Department of Philosophy—uniting professors, students and guests from the Faculty's other departments, as well as other institutions in Croatia and abroad—will be held on October 27-28, 2017 and will, as previously, result in a new volume of the Conference Proceedings of the Department of Philosophy.

Organizacijski odbor/Organisation Board:

Borislav Mikulić, Mislav Žitko, Ankica Čakardić, Raul Raunić, Luka Bogdanić

[Odsjek za filozofiju/Department of Philosophy]

RASPORED IZLAGANJA/TIMETABLE

PETAK 27. 10. 2017. (početak u 15h, Dv. A 101)

15.00 Uvodna riječ i prezentacija zbornika 2. okruglog stola "Inačice materijalizma"

I. POLITIČKI MODELI REVOLUCIJA I NJIHOVE SUDBINE

15.30 Hrvoje Klasić (Zagreb)

Oktobar 1917. i socijalistički eksperimenti (slučaj Jugoslavije i Čehoslovačke)/ October 1917 and Socialist Experiments. The Case of Yugoslavia and Czechoslovakia

16.00 Luka Bogdanić (Zagreb)

Od Lenjinovog do Gramscievog 'Što da se radi?'/From Lenin's to Gramsci's 'What is To Be Done?'

16.30 Aleksandar Matković (Novi Sad)

Misliti fašizam: o preventivnoj kontra-revoluciji/ Thinking Fascism: On the Preventive Counter-Revolution

17.00 Karlo Jurak (Zagreb)

Kontrarevolucije i njihov trajni obrazac — 'Osamnaesti brumaire' / *The Eighteenth Brumaire* – the Repetitive Pattern of Counter-Revolution

17.30 Diskusija

(pauza)

II. KONCEPTUALNI OKVIRI

18.00 Nikola Tomašegović (Zagreb)

Revolucija ili reforma? Političke i socijalne dimenzije 'Aufklärung' / Revolution or Reform? The Political and Social Dimensions of *Aufklärung*

18.30 Katarina Peović-Vuković (Zagreb/Rijeka)

Revolucija - (ili) način postavljanja "(komunističke) hipoteze" / Revolution – Or the Right Way to Propose a 'Communist Hypothesis'

19.00 Raul Raunić (Zagreb)

Revolucije i legitimnost/Revolutions and Legitimacy

19.30 Diskusija

[neformalno druženje]

SUBOTA, 28. 10. 2017 (početak u 10h, Dv. A 101)

III. DRUGAČIJE REVOLUCIJE

10.00 Tonči Kursar (Zagreb)

'Demokratska revolucija' protiv 'pasivne revolucije': tumačenje unutar i onkraj dijalektike diktatura/demokracija/ 'Democratic Revolution' vs 'Passive Revolution': An Interpretation from within and beyond the Democracy/Dictatorship Dialectics

10.30 Alen Sućeska (Zagreb)

Prema post-revolucionarnom čovjeku: koncept 'persone' Antonia Gramscia/ Towards the Post-Revolutionary Man: the Concept of 'Person' in Antonio Gramsci

11.00 Hrvoje Jurić (Zagreb)

Revolucija i kršćanstvo: Ellul, Gutiérrez, Kocbek/ Revolution and Christianity: Ellul, Gutiérrez, Kocbek

11.30 diskusija

(pauza)

IV. EKONOMIJA I PRAVO

12.00 Maja Breznik (Ljubljana)

Interni podzakup i stvarna emancipacija 'second-hand radništva' / Inside Contracting and the Real Emancipation of 'Second Hand Workers'

12.30 Toni Bandov (Zagreb)

Pravne i političke debate o vlasništvu u Sovjetskom Savezu u prvim godinama uspostave socijalizma / Legal and Political Debates in the Soviet Union in the Early Years of Socialism

13.00 diskusija

(pauza 13.30-14.30)

V. ZNANSTVENE REVOLUCIJE

14.30 Ankica Čakardić (Zagreb)

O Marxovoj epistemološkoj revoluciji: *Kapital* i kritika "komercijalizacijskog modela" / On Marx's Epistemological Revolution: *Capital* and the Critique of the "Commercialization Model"

15.00 Borislav Mikulić (Zagreb)

Pre-revolucioniranje metode: Sohn-Rethelova "monetarizacija" filozofije i njezini paradoksi / Over-revolutionizing Method: Sohn-Rethel's "Monetarization" of Philosophy and Its Paradoxes

15.30 Đurđica Degač (Zagreb)

Refleksivna znanost i revolucionarne prakse u znanstvenom mišljenju / Reflexive Science and Revolutionary Practices in Scientific Thought

16.00 Mislav Žitko (Zagreb)

Revolucije u povijesti ekonomske analize: kuhnovska perspektiva / Revolutions in the History of Economic Analysis: a Kuhnian Perspective

16.30 diskusija

[neformalno druženje]

Sažeci/Abstracts

[01]

Hrvoje Klasić

Oktober 1917. i socijalistički eksperimenti (slučaj Jugoslavije i Čehoslovačke)

Pedeset godina nakon Oktobarske revolucije Jugoslavija i Čehoslovačka bile su zemlje u kojima je eksperimentiranje s komunističkim idejama rezultiralo sveobuhvatnim promjenama na unutrašnjopolitičkom i vanjskopolitičkom planu. Jugoslavenski eksperiment, započet već oslobodilačkim ratom, predstavljao je ujedno i socijalističku revoluciju (1941.-1945.) da bi svoj specifičan razvoj, neovisan od onog "moskovskog", još intenzivnije nastavio nakon sukoba Tito-Staljin 1948. U dva desetljeća nakon Drugog svjetskog rata Komunistička partija provodi čitav niz reformi na području zapošljavanja, školstva, zdravstva, kulture, stambene politike koje će drastično promijeniti jugoslavensko društvo i životni standard stanovništva. Specifičan model socijalističkog razvoja utjecat će i na specifičnu, "nesvrstanu" ali ne i neutralnu jugoslavensku poziciju na međunarodnoj sceni. Upravo *differentia specifica* u odnosu na sovjetsku verziju izgradnje komunističkog društva učinit će jugoslavenski model inspirativnim kako za brojne pojedince (političare, filozofe, sociologe, politologe, biznismene...) tako i za pojedina državna rukovodstva. Iako je Čehoslovačka od svih istočnoeuropskih zemalja imala najrazvijeniju predratnu radničku klasu i jaku Komunističku partiju, na čemu su se temeljila očekivanja o potencijalno najuspješnijem modelu izgradnje komunističkog društva, u prva dva postratna desetljeća desio se potpuno suprotan scenarij. Najradikalniju promjenu smjera društveno-političkog i vanjskopolitičkog razvoja zemlje s ciljem izgradnje "socijalizma s ljudskim licem" započeo će čehoslovačko rukovodstvo predvođeno Dubčekom i Šikom. Sličnosti s jugoslavenskim idejama i praksama približit će ove dvije zemlje ali i utjecati na dramatičan rasplet događaja tijekom 1968. Koliko su "eksperimentiranja" u Jugoslaviji i Čehoslovačkoj predstavljala približavanje a koliko odklon od (originalnih) komunističkih ideja, je li izgradnja "socijalizma s ljudskim licem" bila ostvariva, te zašto su svi eksperimenti završavali neuspjehom, neka su od pitanja na koja će autor u izlaganju ponuditi odgovore i kojima će nastojati potaknuti raspravu ostalih sudionika konferencije.

October 1917 and Socialist Experiments. The Case of Yugoslavia and Czechoslovakia

Fifty years after the October Revolution Yugoslavia and Czechoslovakia were the countries where experimentation with communist ideas resulted in comprehensive changes in domestic and foreign policy. The Yugoslav experiment, initiated in the People's Liberation War, also entailed a socialist revolution (1941-1945) with its own specific development which was independent of 'Moscow' and which continued even more intensely after the 1948 Tito-Stalin split. In the two decades after World War II the Communist Party carried out a series of reforms in the fields of employment, education, health care, culture, housing which drastically changed Yugoslav society and the standard of living of the population. This specific model of socialist development also affected the specific, "non-aligned" but not neutral, Yugoslav position in the international arena. It is precisely this deviation from the Soviet version of communist development that will make the Yugoslav model an inspiration for many individuals (politicians, philosophers, sociologists, political scientists, businessmen...) as well as certain state governments. Although Czechoslovakia had a strong Communist Party and

the most developed working class among Eastern European countries in the pre-war period, thus fueling expectations of success of its model of communist society building, the two decades following WWII saw the opposite happening. The most radical change of direction in the country's socio-political development and foreign policy was initiated by the Czechoslovakian leadership under Dubček and Šik with the goal of building "socialism with a human face". Similarities with Yugoslav ideas and practices will bring these two countries closer together but also influence the dramatic chain of events in 1968.

How close or how far were the "experiments" in Yugoslavia and Czechoslovakia to the (original) communist ideas, was the creation of "socialism with a human face" achievable, and why did all the experiments end in failure? These are some of the questions the paper will offer answers to, and encourage discussion about.

[02]

Luka Bogdanić

Od Lenjinovog do Gramscijevog 'Što da se radi'?

Namjera je izlaganja pokazati osnovne okosnice — korelacije i razlike — Lenjinovog i Gramscijevog promišljanja revolucije. Lenjinova promišljanja socijalne revolucije razvijaju se u rasponu od *Što da se radi?* preko *Aprilskih teza* sve do eseja o Kautskom ; ona podrazumijevaju kritiku historijskog i ekonomskog determinizma, odnosno promišljanja o pitanju autonomije superstruktura. Na tragu Lenjinove doktrine revolucije Gramsci, u drugom vremenu i drugom kontekstu, u svojim *Zatvorskim Bilježnicama* analizira uvjete i mogućnosti socijalne revolucije razvijajući pri tome složeni konceptualni instrumentarij: historijski blok, manevarski rat, pozicijski rat te pasivna revolucija. Ambicija izlaganja je pokušati promisliti kako slom društvenopolitičkog projekta započetog oktobra 1917., tako i pomoću Gramscijevih analiza mogućnosti i perspektive nove anti-pasivne revolucije.

From Lenin's to Gramsci's 'What Is To Be Done'?

The paper discusses the fundamental axes—correlations and differences—of Lenin's and Gramsci's reflections on revolution. The constitutive elements of Lenin's reflection on social revolution entail a critique of historical and economic determinism and questioning the autonomy of superstructures. Following Lenin's doctrine of revolution, Gramsci, at another time and in another context, develops in his *Prison Notebooks* an autonomous and original reflection on the possibilities of social revolution, working out complex conceptual tools such as the historical block, the war of position, the war of manoeuvre, and passive revolution. The goal of this presentation is to rethink the reasons for the collapse of the social-political project that began in October 1917 and to rethink the possibility of a new anti-passive revolution.

[03]

Aleksandar Matković

Misliti fašizam: o preventivnoj kontra-revoluciji

Kolevka fašizma, prema Pulancasu [Poulantzas], ne nalazi se u samim fašističkim organizacijama već u onome što im prethodi, naime, u krizi liberalnog kapitalizma i njegovom institucionalnom krah. S druge strane, sprečavanje njenog rešavanja u socijalnoj revoluciji je, prema Luidiju Fabriju [Luigi Fabri], ono što daje fašizmu svrhu u preventivnoj kontra-revoluciji.

Namera ovog predavanja je da savremene kritike proto-fašizma i (neo)liberalizma (Tamaš, Landa, Losurdo, Mastnak) dopuni kroz odbacivanje njihovih analogijskih osnova i kontrastiranje sa pomenutom dijagnozom. Nasuprot njima, predavanje će istaći potrebu da se fašizam misli kao političko-ekonomska konfiguracija bez koje se ne može razumeti dugoročni razvoj posleratne Evrope. Posledice preventivne kontra-revolucije tek odatle postaju dugoročno vidljive, pružajući osnovu za njenu savremenu kritiku.

Thinking Fascism: On the Preventive Counter-Revolution

The birthplace of fascism, according to Poulantzas, lies not in the fascist organizations themselves, but in what preceded them—the crisis of liberal capitalism and its institutional breakdown. On the other hand, averting the resolution of crisis in a social revolution is, according to Luigi Fabri, what gives fascism its purpose in the preventive counter-revolution.

This paper intends to supplement contemporary critiques of proto-fascism and (neo)liberalism (by Tamas, Landa, Losurdo, Mastnak) by rejecting their analogical premises and contrasting them with the aforementioned diagnosis. Contrary to those critiques, the paper will emphasize the need to think fascism as an organized political-economic configuration without which the long-term development of post-war Europe would be inexplicable. Only in this way can the consequences of preventive counter-revolution become visible, providing grounds for its contemporary critique.

[04]

Karlo Jurak

***Osamnaesti brumaire* – obrazac kontrarevolucije koji se ponavlja**

Osamnaesti brumaire, poznatiji kao sintagma iz Marxova djela *Osamnaesti brumaire Luja Bonaparte* gdje se Marx referira na konkretne događaje sredinom 19. stoljeća u Francuskoj, figurira kao historijski trajni obrazac koji se ponavlja kao reakcija na revolucionarne i progresivne snage u trenucima kada potonje imaju priliku osvojiti političku vlast, odnosno kada se nalaze nadomak političke pobjede. Postoje brojni povijesni razlozi za to tumačenje, a u tu će se svrhu u ovom radu iznijeti i obrazložiti neki od njih. Povijest 20. stoljeća i pokušaji osvajanja vlasti od strane revolucionarnih društvenih snaga prepuni su primjera koji potvrđuju da je obrazac *osamnaestog brumairea* trajni i repetitivni obrazac. To podrazumijeva reakcije konzervativnih snaga oblikovane izvjesnim ideologijama čija je zadaća bila lomljenje radničkog i drugih progresivnih društvenih pokreta. Neki primjeri za to jesu reakcija Kornilova u Rusiji, gušenje spartakističke pobune u Njemačkoj, gušenje *biennia rossa* u Italiji, Francov udar kojim je započeo Španjolski građanski rat, vojni udar Augusta Pinocheta u Čileu te brojni drugi vojni udari i/ili vanjske intervencije u zemljama tzv. Trećeg svijeta. Fašizam je krajnji historijski primjer takve reakcije. U tom smislu, posebnu pažnju valja posvetiti, osim spomentim primjerima, i stavovima prema fašizmu koje su zapadni saveznici (npr. Churchill i Roosevelt) iz Drugog svjetskog rata imali prije izbijanja rata, u tridesetim godinama 20. stoljeća. Također, takvi se stavovi ocrtavaju i kod nekih korifeja neoliberalne ideologije poput Ludwiga von Misesa, a u praksi su provođeni više puta od strane politike SAD-a u vrijeme Hladnog rata i kasnije. Slične stavove i dandanas pronalazimo kod brojnih liberalnih i konzervativnih teoretičara i političara. Uzimajući u obzir trajnost i repetitivnost bonapartističkog obrasca, postavlja se pitanje je li ga moguće i pod kojim uvjetima preduhitriti? Koje su pogreške, u vezi s time, činile

revolucionarne snage? Konačno, je li moguće da dođe do zaustavljanja ovog obrasca, tj. čemu nas u tom pogledu povijest dvadesetostoljetnih revolucija uči?

The Eighteenth Brumaire – the Repetitive Pattern of Counter-revolution

The Eighteenth Brumaire, best known as a phrase from Marx's work *The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte* in which Marx referred to the historical events in mid-19th century France, stands for the historical, enduring, and repetitive pattern of counter-revolution, i.e. the force of reaction against revolutionary and progressive forces when they are close to winning political power. There are many historical reasons for this interpretation and some of them will be examined and explained in this paper. The history of the 20th century and the revolutionary social forces' attempts to rise to power are rife with examples which confirm that the pattern of the *18th Brumaire* is enduring and repetitive. That includes the reactions of conservative forces shaped by ideologies whose mission was breaking the workers' movement and other progressive social movements. Some examples of this are the Kornilov putsch, the suppression of the Spartacist uprising, the suppression of the *biennio rosso* in Italy, Franco's coup which initiated the Spanish Civil War, the military coup led by Pinochet in Chile and many other military interventions in the so-called Third World countries. Fascism is the ultimate historical example of this pattern of reaction. Having this in mind, special attention should be paid to pre-war attitudes towards fascism by Western World War II allies (e.g. Churchill and Roosevelt in the 1930s). Similar attitudes can be found in the thought of certain champions of neoliberal ideology, such as Ludwig von Mises, and, in practice, in the politics of the United States in the period of the Cold War and after. A number of liberal and conservative theorists and politicians still exhibit them today. Considering the durability and repetitiveness of the Bonapartist pattern, the question arises of whether it is possible, and under what conditions, to anticipate it. What mistakes were committed in that regard by revolutionary forces? Finally, is it possible to break the pattern, i.e. what can we learn about this from the history of 20th century revolutions?

[05]

Nikola Tomašegović

Revolucija ili reforma? Političke i socijalne dimenzije *Aufklärunga*

Temeljno pitanje ovoga rada odnosi se na politički karakter *Aufklärunga* (odnosno prosvjetiteljstva u Pruskoj u užem smislu): može li se o njemu govoriti kao o emancipatornom ili, upravo suprotno, kao o disciplinirajućem projektu? Uz to je vezan metodološki problem poimanja prosvjetiteljstva koji ima više razina, od pretpostavke paradigmatkog karaktera francuskog prosvjetiteljstva, do shvaćanja prosvjetiteljstva kao jedinstvenog projekta (Prosvjetiteljstvo s "velikim P"). Nasuprot takvim generalizacijama, koje možda imaju heuristički značaj, konkretne historijske interpretacije upućuju na gledište koje prosvjetiteljstvo shvaća kao unutar sebe heterogen i kontekstualno uvjetovan fenomen, što predstavlja metodološku polazišnu točku ovoga rada u sagledavanju specifičnog karaktera *Aufklärunga*. Odgovor na pitanje o političkom karakteru *Aufklärunga* ovisi o sagledavanju njegovih socijalnih dimenzija, pri čemu glavne tendencije čine konstrukcija prosvijećene javne sfere, logika akademskog polja te odnos i međusobni oslonac prosvijećenih elita i pruske reformne monarhije. Tek na temelju takvog kontekstualnog čitanja moguće je adekvatno zahvatiti često vrlo različite stavove pruskih prosvijećenih elita o naravi revolucije u Francuskoj i revolucije

uopće, o liberalizmu i paternalizmu, o poželjnom putu progresa, o poželjnom položaju nižih slojeva itd. U tom smislu ono nadopunjava često vulgariziran Marxov stav o izostanku revolucije u Njemačkoj uslijed slabosti lokalne buržoazije. Za odgovor na pitanje o emancipatornom ili disciplinirajućem karakteru *Aufklärung* kao posebno značajan nadaje se fenomen *Volksaufklärung*. Kroz kontekstualno čitanje određenih reprezentativnih tekstova (npr. Mendelssohna i Kanta) pokazat će se specifični politički i socijalni uložci, prisutni u okviru pruskih prosvijećenih elita, kao i njihova uloga u širokom reformnom projektu apsolutističke monarhije.

Revolution or Reform? The Political and Social Dimensions of *Aufklärung*

This paper's fundamental question refers to the political character of the *Aufklärung* (i.e. in the narrow sense, the Enlightenment in Prussia): can it be described as an emancipatory project, or, exactly the opposite, as a disciplining one? Related to this is a multi-layered methodological problem of the conceptualization of the Enlightenment—from the assumed paradigmatic character of the French Enlightenment to the conception of the Enlightenment as a singular project (the Enlightenment with the capital "E"). In opposition to such generalizations, which might have a heuristic significance, concrete historical interpretations point to a perspective which understands the Enlightenment as an immanently heterogeneous and contextually conditioned phenomenon, a view which represents the methodological starting point of this paper in the overview of the specific character of the *Aufklärung*. The answer to the question about the political character of the *Aufklärung* depends on an examination of its social dimensions in which the construction of an enlightened public sphere, the logic of the academic field, and the relation and mutual support of the enlightened elites and the reformed Prussian monarchy represent the main tendencies. Only on the basis of that kind of contextual reading is it possible to adequately capture the often very different attitudes of the enlightened Prussian elites on the character of the Revolution in France and revolution in general, on liberalism and paternalism, on the desirable path of progress, on the desirable position of the lower classes etc. In this sense it complements Marx's often vulgarized proposition on the absence of a revolution in Germany due to the weakness of the local bourgeoisie. In answering the question about the emancipatory or disciplining character of *Aufklärung* the phenomenon of the *Volksaufklärung* appears as especially significant. Through the contextual reading of certain representative texts (Mendelssohn's and Kant's, for example), the specific political and social stakes significant within the context of Prussian enlightened elites will be elaborated, along with their role in the wide reformist project of the absolute monarchy.

[06]

Katarina Peović Vuković

Revolucija – ili način postavljanja komunističke hipoteze

Izlaganje će ponuditi neke odgovore na pitanje što danas koči aktivaciju 'komunističke hipoteze', napose iz očišta koje je aktualizirao francuski filozof Alain Badiou, a onda i kontra njega. Prije svega potrebno je skicirati komunističku hipotezu – njezina povijesna i aktualna utemeljenja. U prvom, povijesnom kontekstu, valja postaviti pitanje poraza: što znači poraz i kako se hipoteza odnosi prema porazu? Što znači kada kažemo da je "komunizam doživio poraz" i je li taj poraz državnih socijalizama povijest dokazivanja hipoteze? Je li vjernost ideji komunizma vjernost povijesti? Obrnut ćemo perspektivu i

postaviti pitanje samim povijesnim epizodama – događajima potvrđivanja hipoteze – postoji li nešto u suvremenoj zbilji što bi negiralo ili tražilo njihovu reviziju i kritiku? U tom će se kontekstu usložniti odnos socijalizma i komunizma, kao i njihova relacija prema kapitalizmu, te postaviti pitanje socijalnog antagonizma kao pogonskog goriva kapitalizma.

To dovodi do drugog pitanja, pitanja aktualnih utemeljenja ideje, posebice pitanja reaproprijacije zajedničkih dobara (commons) koje se u okviru komunističke hipoteze mora postaviti kao progresivno prisvajanje zajedničkih dobara i proletarizacija onih koji su od zajedničkih dobara kao vlastite supstance – odijeljeni. Ideja socijalizma i etatizma dovest će se u vezu s poimanjem klase kao temeljnim elementom komunističke hipoteze.

Revolution – Or the Right Way to Propose a 'Communist Hypothesis'

The paper will propose several answers to the question of what is suppressing the activation of the communist hypothesis today, firstly from the point of view of the French philosopher Alain Badiou, and then against him. First of all it is necessary to sketch the communist hypothesis—its historical and contemporary foundations. Within the first, historical, context there is a need to pose the question of failure—what is failure and how does the hypothesis relate to failure? What does it mean to state that “communism failed”, does the failure of state socialisms represent a history of proving the hypothesis? Is fidelity to the idea of communism a fidelity to history? We will then shift the perspective and pose the question to the historical episodes themselves—the events confirming the hypothesis. Does anything exist in contemporary reality that would negate them or ask for their revision and critique? In this context the relation between socialism and communism, as well as their relation to capitalism, will be complicated, and the question of social antagonism as the fuel of capitalism posed. That leads us to the second question, the question of actual embodiments of the idea, especially the question of reappropriation of the commons, which in the framework of the communist hypothesis must be posed as a progressive appropriation of the commons and a proletarianisation of those that are separated from the commons as their own substance. The socialist and etatist ideas will be related to the notion of class as a foundational element of the communist hypothesis.

[07]

Raul Raunić

Revolucije i legitimnost

U radu se razmatraju dva temeljna pitanja: što su revolucije i kako se opravdavaju? Prvo pitanje tiče se značenja pojma revolucije u praktičkoj filozofiji. Drugo pitanje tiče se legitimacijskih diskursa revolucija. Poteškoće u utvrđivanju značenja pojma revolucije proizlaze iz a) nekritičke uporabe toga pojma u mnoštvu jezičnih igara, b) sličnosti revolucije s drugim oblicima neustavnih i nasilnih političkih i socijalnih suprotstavljanja kao što su tiranacid, uzurpacija, osvajanje, pobuna, otpor, secesija, državni udar ili puč; c) sveobuhvatnosti, apstraktnosti i otvorenosti fenomena revolucije. U razmatranju značenja i legitimnosti pojma revolucije povezuje se historijska i konceptualna analiza. Takav pristup otvara nekoliko perspektiva. Značenje pojma revolucije ocrta se kroz fenomenologijsku i ontologijsku perspektivu. Problem legitimnosti pak, uključuje kritičku analizu triju povijesno dominantnih načina opravdanja revolucija: a) kršćansku eshatološku apokaliptiku; b) filozofsko-povijesne koncepcije nužnosti historijskog hoda; c) etike moralnih konflikata. Sva tri načina opravdanja revolucija suočavaju se s

problemom sistemskog nasilja i činjenja zla zbog očekivanoga budućeg velikog dobra ili fenomenom, kasnije poznatim pod nazivom 'prljave ruke politike'. U završnom dijelu rada razmatra se inherentni problem svake revolucije — odnos pokreta i poretka, volje i institucija, slobode i zakona.

Revolutions and Legitimacy

This paper discusses two fundamental questions: what are revolutions and how are they justified? The first question concerns the meaning of the concept of 'revolution' in practical philosophy, whereas the second concerns the legitimizing discourses of revolutions. The difficulties in determining the meaning of the concept of 'revolution' arise from the following: a) the uncritical use of that concept in a variety of language games; b) the similarities of revolution with other forms of unconstitutional and violent political and social opposition such as tyrannicide, usurpation, conquest, rebellion, resistance, secession, and coup d'état; c) the abstraction, openness and all-encompassing nature of the phenomenon of revolution. In examining the meaning and legitimacy of the concept of revolution, the author brings together historical and conceptual analysis. Such an approach opens up several perspectives. The meaning of the concept of 'revolution' is outlined through a phenomenological and ontological perspective. The problem of legitimacy, on the other hand, includes a critical analysis of the three historically dominant ways of justifying revolutions: a) Christian eschatological apocalypticism; b) philosophical-historical conception of the necessity of historical movement; c) ethics of moral conflicts. All three ways of justifying revolution are faced with the problem of systemic violence and the committing of evil for an expected future greater good, or the phenomenon known as the 'dirty hands' of politics. The final part of the paper deals with the inherent problem of every revolution—the relationship between movement and order, will and institutions, freedom and laws.

[08]

Tonči Kursar

'Demokratska revolucija' protiv 'pasivne revolucije': tumačenje unutar i onkraj dijalektike diktatura/demokracija

Polazim od pretpostavke da u uvjetima 'organske krize' (Gramsci) jača dinamika u dijalektici demokracija/diktatura. Kako bih to pokazao, uvodim Gramscijev pojam 'pasivne revolucije' da ukažem na redukciju dijalektike na proces reformi putem 'diktature bez hegemonije'. Takav politički oblik Gramsci identificira kao 'cezarizam'. Kako njegovo viđenje cezarizma, osim 'reakcionarne' ima i 'naprednu' varijantu, u drugom dijelu izlaganja uvodi se 'karizme jednakosti' (Monod), koncepcija koja promiče napredak potrebitih. Na desnoj strani političkog spektra ona je povijesno doživljavana kao osnova za diktaturu. 'Progresivna diktatura' znači rekonstrukciju 'minimalne društvene homogenosti' kako bismo održali (liberalnu) demokraciju. Kako Monod smatra da se to može postići 'navlastitom moći političkoga', onda nastaje problem jer 'političko' spomenutoj vrsti homogenosti uopće ne daje prioritet. Ernesto Laclau pokazuje to svojom verzijom pojma 'demokratske revolucije'. Njegovo shvaćanje ovog pojma, umjesto neke 'esencije društvenog' počiva na anti-esencijalizmu kao takvom. Rancière ima svoju verziju 'demokratske revolucije' jer naglašava transgresivne intervale kao njenu osnovu. Posrijedi su intervali 'između različitih imena subjekata' (Rancière). Budući da su pojmovi diktatura i demokracija izloženi neprestanoj distorziji značenja u ovim intervalima, postajemo svjesni njihove epistemološke 'nedovršenosti'.

'Democratic Revolution' vs 'Passive Revolution': An Interpretation from within and beyond the Democracy/Dictatorship Dialectics

I start from the assumption that the dynamics of the democracy/dictatorship dialectics intensifies under the conditions of 'an organic crisis' (Gramsci). To demonstrate this, I introduce Gramsci's concept of 'passive revolution' in order to point out how dialectics is reduced to a process of reforms by a 'dictatorship without hegemony'. Gramsci called this political form 'Caesarism'. Since his conception of Caesarism has both a 'reactionary' and a 'progressive variant', in the second part of the paper I shall introduce the notion of 'charisma of equality' (Monod), a notion that promotes the advancement of those in need. Historically, this notion was considered a justification for dictatorship by the right. According to Monod, 'progressive dictatorship' is a means to reconstruct 'minimal social homogeneity', which is necessary to keep (liberal) democracy going. Since Monod believes this can be achieved by the 'genuine power of the political', he is faced with a serious theoretical problem as the political doesn't prioritize the above type of homogeneity at all. Ernesto Laclau demonstrates this by his concept of 'democratic revolution', which instead of postulating an 'essence of the social' is based on anti-essentialism as such. Rancière has his own version of 'democratic revolution' and emphasizes transgressive intervals as its basis. By that he means the intervals 'between different names of subjects' (Rancière). Since the concepts of democracy and dictatorship have always been exposed to constant distortion of meaning in those intervals, we become aware of their epistemological 'incompleteness'.

[09]

Alen Sućeska

Prema post-revolucionarnom čovjeku: koncept 'persone' Antonija Gramscija

Gramscijev koncept 'persone', kao pokušaj udaljavanja od dominantnih filozofskih koncepata subjekta i individue, problematizira kapitalističku (pred-revolucionarnu) i socijalističku (post-revolucionarnu) 'masovnu ličnost'. Slijedeći i filozofski proširujući Marxovu šestu tezu o Feuerbachu, Gramsci tvrdi da je odgovor na pitanje "Što je čovjek?" zapravo odgovor na pitanje "Koji je dominantan tip masovne ličnosti u društvu?" U kapitalizmu je to, prema *Zatvorskim bilješkama*, pasivna, kontradiktorna te intelektualno inferiorna 'masovna ličnost', što nije rezultat bilo kakve ontološke inferiornosti 'masa', nego specifičnih društvenih odnosa i struktura koje proizvode takvu ličnost. To je ujedno jedan od 'humanističkih' argumenata za revoluciju prisutnih u Gramscija: post-revolucionarna 'masovna ličnost' jest aktivna, kritički nastrojena spram svijeta i same sebe te utoliko usmjerena prema stvaranju egalitarnih društvenih odnosa. Naime, ako želimo mijenjati sebe – svoju 'personu' – moramo mijenjati ansambl društvenih odnosa koji nas određuje, pa je samim time post-revolucionarna dominantna ličnost ostvarenje Gramscijeve teze da je svaki čovjek filozof. Ne samo zato što svatko misli i posjeduje određenu koncepciju svijeta, nego zato što, za razliku od kapitalizma, u socijalizmu ljudi uče posjedovati koherentnu i kritičku filozofiju koju onda i žive u praksi. Štoviše, to je preduvjet ostvarenja socijalističkog društva.

Towards the Post-Revolutionary Man: the Concept of 'Person' in Antonio Gramsci

In attempting to distance himself from the dominant philosophical concepts of the subject or the individual, Gramsci's concept of 'person' addresses both capitalist (pre-revolutionary) and socialist (post-revolutionary) 'mass personality'. Building upon, and

further developing, Marx's sixth thesis from *Theses on Feuerbach*, Gramsci claims that to answer the question 'what is man?' in fact means answering 'what is the dominant type of mass personality?' *The Prison Notebooks* try to show that, in capitalism, this is a passive, contradictory and intellectually subordinate 'mass personality', which is not a result of some kind of ontological inferiority of the masses, but of specific social relations and social structures which produce such a personality. This is also one of the many 'humanist' arguments for revolution in Gramsci: the post-revolutionary 'mass personality' is active and critical towards the world and itself and is therefore directed to creating egalitarian social relations. In other words, if we wish to change ourselves—our 'persona'—we have to change the ensemble of social relations that determines us. The dominant post-revolutionary personality is thus a realisation of Gramsci's thesis that everyone is a philosopher; not only because everyone thinks and possesses a certain world-view, but also because, contrary to capitalism, socialism teaches people to develop a coherent and critical philosophy which they then live in their practice. Moreover, in Gramsci's understanding, this is a precondition for the realisation of a socialist society.

[10]

Hrvoje Jurić

Revolucija i kršćanstvo: Ellul, Gutiérrez, Kocbek

Revolucija je u užem smislu socijalno-politički prevrat kojim se ruše ili radikalno preoblikuju postojeće socijalne i političke institucije, strukture i odnosi u svrhu uspostave novog stanja, odnosno realizacije slobode, jednakosti, pravednosti i solidarnosti u određenoj zajednici ili među svim ljudima, dok je u širem smislu revolucija svaki prevrat koji donosi nešto bitno novo ili barem omogućuje novi početak (npr. u znanosti, tehnici, umjetnosti, obrazovanju, kulturi ili društvu). *Kršćanstvo* je, pak, u užem smislu metafizički, moralni i socijalni nauk Isusa Nazarećanina (oko 4. pr. n. e. – između 30. i 33.), zabilježen primarno u novozavjetnim tekstovima, te svjetonazor i način života koji se referira na Isusov lik i djelo, dok u širem smislu kršćanstvo, uz gore navedeno, podrazumijeva i vjeru u Isusa Krista kao Sina Božjeg i Otkupitelja, religiju koja se gradi na tome, s odgovarajućim dogmama i ritualima, te institucionaliziranje te religije u formi crkava. Ako su ove premise točne, može se izvesti niz zaključaka o *odnosu revolucije i kršćanstva*, a u ovom izlaganju iznijet ćemo neke od njih. Uzimajući u obzir prvenstveno pojmove revolucije i kršćanstva u užem smislu, nastojat ćemo odgovoriti na dva pitanja: u čemu se sastoji revolucionarni potencijal kršćanstva te na koji način kršćanstvo može doprinijeti revolucionarnoj misli i revolucionarnim pokretima? Pritom ćemo se osloniti na trojicu mislitelja, različitih po kontekstima u kojima su djelovali, čija djela na sličan način dovode u vezu kršćanstvo s revolucijom; naime, na Francuza Jacquesa Ellula (1912.–1994.), Peruanca Gustava Gutiérreza (1928.) i Slovenca Edvarda Kocbeka (1904.–1981.).

Revolution and Christianity: Ellul, Gutiérrez, Kocbek

Revolution in a narrow sense is a social-political overturn resulting in an overthrow or a radical reformation of the existing social and political institutions, structures, and relations, with an aim of establishing a new condition, i.e. bringing about liberty, equality, justice, and solidarity in a particular community or among all people, while in a broader sense revolution is any overturn which introduces the essentially new or, at

least, enables a new beginning (e.g. in science, technology, art, education, culture, or society). On the other hand, *Christianity* in a narrow sense means the metaphysical, moral, and social teachings of Jesus of Nazareth (c. 4 BC – c. 30–33 AD), recorded primarily in the New Testament texts, as well as the worldview and way of life which refer to Jesus's life and work. In a broader sense, Christianity means, besides the above-mentioned, the belief in Jesus Christ as Son of God and Saviour, the religion based on it, including related dogmas and rituals, and the institutionalisation of this religion in the form of churches. If these premises are correct, a number of conclusions on *the relationship between revolution and Christianity* could be drawn. Some of them will be presented in this paper. Considering primarily the notions of revolution and Christianity in the narrow sense, we will attempt to answer two questions: what does the revolutionary potential of Christianity consist of, and how can Christianity contribute to revolutionary thinking and revolutionary movements? We will refer to three thinkers, coming from different contexts, whose works connect Christianity to revolution in a similar manner: the Frenchman Jacques Ellul (1912–1994), the Peruvian Gustavo Gutiérrez (1928), and the Slovenian Edvard Kocbek (1904–1981).

[11]

Maja Breznik

Unutrašnji podzakup i realna emancipacija “*second hand* radnika”

Ekonomski se oporavak nakon krize 2008. godine gotovo u potpunosti oslanja na prekarne oblike zaposlenosti, osobito na ugovore o djelu (agencijski rad, prividna samozaposlenost, podugovaranje). Udio takve zaposlenosti je rastao i prije početka krize a njegov kasniji ubrzani rast traži da još jednom teorijski promislimo novi režim zaposlenosti.

Historijske studije pokazuju raširenost vrsta radnog procesa koji nazivamo unutrašnjim podzakupom već u 19. stoljeću. Fordizam kao vrsta organizacije rada, zajedno s ustanovljenjem socijalne države, uklonile su unutrašnji podzakup do određene mjere, međutim on se danas ipak vraća na velika vrata. Ključno obilježje radnika uključenih u unutrašnji podzakup jest ne samo to da su odvojeni od sredstava za proizvodnju, nego također i od tržišta rada, odnosno njihov pristup tržištu rada je posredan i ovisi o “izvođaču”. Izvođači, s druge strane, nisu suplement poslodavcu, kako mnoge studije pretpostavljaju. Ono što oni rade jest “kupnja i prodaja” “sirovih tijela” za poslodavce koji potom upotrebljavaju radnu snagu kao robu.

Na temelju toga možemo izvući važan zaključak da se u kapitalističkom načinu proizvodnje vlasnik radne snage može odvojiti od robe koju prodaje na tržištu, tj. svoje radne snage, i da prenosi vlasništvo radne snage na treću osobu. To znači da postoje ne samo tržišta rada nego i tržišta radne snage. Dosadašnje crno-bijele usporedbe tržišta rada i ropstva odnosile su se na razdiobu slobodnih nadničara koji prodaju svoju radnu snagu i neslobodnih robova koji su sami roba i onemogućivale su spomenutu dedukciju. Važna opservacija za ponovno promišljanje “realne emancipacije” tiče se nadničara koji može biti formalno slobodan, ali svejedno figurira kao roba ili oblik fiksnog kapitala a da mu/joj se ne oduzimaju stečene slobode.

Inside Contracting and the Real Emancipation of ‘Second Hand Workers’

The economic recovery after the 2008 crisis relies almost entirely upon employment in precarious jobs, particularly upon employment based on civil contracts (agency work, false self-employment, subcontracting). The share of such employment had been rising

even before the crisis and the accelerated increase of its share after the crisis calls for theoretical re-considerations of this new employment regime.

Historical studies indicate that the type of labor process called “inside contracting” prevailed in the 19th century. Fordism as a type of organization of work, and the establishment of the welfare state eradicated “inside contracting” to some extent, but it is now returning to the fore. The essential characteristic of workers hired through “inside contracting” is that they are separated not only from the means of production but also from the labor market: they have access to the labor market only through “contractors”. Contractors, in turn, are not supplemental employers of workers as it is presupposed in many studies. What they do is “buy and sell” “raw bodies” to employers who then use workers’ labor power as a commodity.

From this we can draw the important conclusion that in the capitalist mode of production the possessor of the labour power can be separated from the goods he sells on the market, his labor power, by passing the possession of his labour power over to a third party: it means that in addition to the labor market, the market of labour power exists also. The black and white comparison of wage labor and slavery that separated a personally free wage laborer who is selling his or her labor as a commodity from an unfree slave who is himself or herself a commodity, has so far impeded such deduction. An important observation for a re-consideration of “real emancipation” is that a wage laborer can be personally free, but he or she can nevertheless figure as a commodity or a form of fixed capital, without any of his or her liberties (“human rights”) being infringed upon.

[12]

Toni Bandov

Pravne i političke debate u Sovjetskom Savezu u prvim godinama uspostave socijalizma

Ovaj rad će prezentirati neka od pitanja koja su se javila na teorijskom planu o mogućim i nužnim kritikama pred-sovjetske (buržoaske) teorije prava. Naime, dolaskom Revolucije otvaraju se pitanja o statusu “pravne osobe” u 'prijelaznom društvu'. Pitanje je hoće li tzv. *buržoasko pravo* biti zamijenjeno tzv. *proleterskim pravom* i što bi takvo pravo uopće podrazumijevalo. Nadalje, ostaje otvoreno što se mora dogoditi na ekonomskom planu kako bi nastupila tzv. *socijalistička politička ekonomija* i koji bi njen zadatak morao biti. Ovime ćemo se dotaknuti različitih pozicija u razumijevanju države. Suprotstaviti ćemo tzv. tradicionalno shvaćanje države kao “instrumenta vladajuće klase” s tzv. *derivacijskim* koje državu percipira kao 'bezlični' sustav 'normi' koje djeluju kao 'javni' (dakle svima dostupni) sustav prisile. Ovu diskusiju pratit ćemo prvenstveno preko Lenjinovih i Pašukanisovih ogleđa, kao reprezentativnih primjera obiju pozicija. Kao rezultat ostat će nam bolje razumijevanje tadašnjih teorijskih principa pri implementaciji socijalističkog projekta u jednoj državi i dosega (mogućih i stvarnih) u postizanju besklasnog društva.

Legal and Political Debates in the Soviet Union in the Early Years of Socialism

This paper will present some of the theoretical questions raised about the possibility and necessity of critique of the pre-Soviet (bourgeois) theory of law. After the Revolution, a number of questions about the status of “legal person” in the “transitional society” were opened. It was uncertain whether the so-called *bourgeois law* would be replaced by the so-called *proletarian law* and what such law would imply. Furthermore,

the question of what must happen at the economic level in order to achieve the so-called *socialist political economy*, and what its proper task should be, also remained open. We will hence address a number of different perspectives in understanding the state. We will confront the so-called *traditional* understanding of the state as “the instrument of the ruling class” with the so-called *derivative* understanding which perceives the state as an “impersonal” system of “norms” acting as a “public” (i.e. accessible to all) system of coercion. This discussion will be sketched out primarily by referring to Lenin’s and Pashukanis’ reflections as representative examples of both positions. As a result, we will gain a better understanding of the theoretical principles operative during the implementation of the socialist project in one country and the accomplishments (potential and real) in establishing a classless society.

[13]

Ankica Čakardić

O Marxovoj epistemološkoj revoluciji: *Kapital* i kritika “komercijalizacijskog modela”

Premda pisan prije 150 godina, *Kapital* je po mnogočemu aktualan i istovremeno predstavlja veliki epistemološki iskorak u razvoju kritike ortodoksne političke ekonomije i u razumijevanju pojave kapitalističkog načina proizvodnje. To je posebice izraženo u podnaslovu *Kapitala* kao Marxova ukupnog znanstvenog projekta: kritika političke ekonomije. Unatoč činjenici da je Marx nebrojeno puta proglašen mrtvim, njegove se analize i metodološki predloži teško mogu ignorirati ako postavljamo teorijska pitanja o izvorima i načinu funkcioniranja kapitalizma te njegovim promjenama. Budući da cilj *Kapitala* nije reduciran tek na prikazivanje političke ekonomije, već razvijanje fundamentalne “kritike” sveukupne dotadašnje ekonomske znanosti, nije neobično da je Marx eksplicitno inzistirao na “znanstvenoj revoluciji”. Tezu o Marxovoj “epistemološkoj revoluciji” argumentirat ćemo razradom tek triju tema: a) u kojem su odnosu teorijski prikaz i historija unutar kritike političke ekonomije (Heinrich), b) skiciranje ključnih “kritičkih” točaka u okviru kritike političke ekonomije i, konačno, c) prikaz jednog dijela suvremenih marksističkih rasprava o “komercijalizacijskom modelu” kapitalističkog razvoja (Brenner, Meiksins Wood). Poseban naglasak bit će na potonjoj temi budući da njome ilustriramo aktualnost nekolicine specifičnih epistemoloških i metodoloških novina *Kapitala* (i djelomično *Grundrissa*). Uz to, tim tematskim primjerom ukazujemo na vitalnost najrecentnijih teorijskih doprinosa kritici transhistorijskih tumačenja razvoja kapitalizma temeljenih primarno na premisama “takozvane prvobitne akumulacije” koje tradicija političkog marksizma preuzima ali i nadalje razvija.

On Marx’s Epistemological Revolution: *Capital* and the Critique of the “Commercialization Model”

Although written 150 years ago, *Capital* remains relevant and stands as a major epistemological breakthrough in the development of criticism of orthodox political economy and in understanding the emergence of the capitalist mode of production. This is particularly distinguishable in the subtitle of *Capital* as Marx’s comprehensive scientific project: “Critique of Political Economy”. Notwithstanding the fact that Marx’s theory has on numerous occasions been pronounced obsolete, his analyses and methodological models can hardly be ignored when researching the origins, modes of functioning, and dynamics of capitalism. As the objective of *Capital* entails more than a

simple summarization of political economy and encompasses the development of a fundamental “criticism” of economic science in its entirety, it is not unusual that Marx explicitly insisted on a “scientific revolution”. The thesis on Marx's “epistemological revolution” will be supported through elaboration of only three topics: a) what is the relationship between theoretical representation and history within the critique of political economy (Heinrich); b) outlining key “critical” points within the critique of political economy; and c) examining a segment of contemporary Marxist discussions about the “commercialization model” of capitalist development (Brenner, Meiksins Wood). A special emphasis will be given to the latter topic because it illustrates the relevance of several distinct epistemological and methodological novelties of *Capital* (and, to an extent, *Grundrisse*). In addition, this topic highlights the relevance of the latest theoretical contributions to the critique of transhistorical interpretations of the development of capitalism based primarily on the premise of the “so-called primitive accumulation”, appropriated and continuously developed by the tradition of Political Marxism.

[14]

Borislav Mikulić

Prerevolucioniranje metode: Sohn-Rethelova “monetarizacija” filozofije i njezini paradoksi

Odnos filozofije i revolucija, bilo da se radi o revolucijama izvan ili unutar filozofije, tema je filozofskih, historijskih i kulturalnih refleksija već najmanje dva stoljeća. U radu ću tematizirati rijedak slučaj untrašnjeg “pre-revolucioniranja” filozofske metode s paradoksalnim vanjskim učincima. Alfred Sohn-Rethel je u svome legendarnom radu *Intelektualni i manuelni rad. Prilog kritici epistemologije* iz 1937. (objavljenom tek 1970-ih), radikalizirao Marxovu tezu o primatu bitka nad svijješću: stvarni bitak koji prema Marxu određuje svijest nije materija, kako tvrdi ortodoksija dijalektičkog materijalizma, nego društveni bitak: da bi svijest historijski proizašla iz bitka, moramo pretpostaviti proces apstrakcije koji je *sastavni dio samog historijskog društvenog bitka*. Sohn-Rethel ga naziva “realnom apstrakcijom” argumentirajući da su svi pojmovi filozofije, od Parmenidova monističkog bića preko transcendentalnih kategorija Kantova čistog uma, idealistički izrazi realnog općeg koje se pojavilo u formi novca u staroj Grčkoj. Primjenom Marxove analize robe na povijest filozofije Sohn-Rethel je htio razriješiti dihotomiju baze i nadgradnje u ortodoksnom marksizmu, ali učinak njegove monetarno-historijske analize filozofije — koju je Adorno nazvao “ingenioznom”, a Horkheimer naprotiv “monomanijakalnom” — paradoksalan je. Ona ne ignorira samo druge historijske procese “realne apstrakcije”, poput proizvodnje i jezika, koje su bile formativne za nastanak filozofije i prethodile robnoj razmjeni i novcu. Štoviše, umjesto Marxova ukidanja filozofije kroz novu znanost koja smjera na fundamentalnu promjenu ljudskih odnosa, Sohn-Rethel koristi formu novca kao monokauzalni eksplanatorni model kojim, nadomješta filozofiju kulturalno-znanstvenom teorijom društvene nadgradnje, što je tipično novokantovski. No, paradoksalno, takav refleksivno deficitaran model anti-filozofije čini se operativnim ako se upotrijebi u analizi aktualnih novčanih modela svijesti u doba “kognitarnih” formi tehno-socijalnog procesiranja robne vrijednosti, virtualnog novca, rada i subjektivacije, kako to pokazuju neke novije interpretacije.

Over-Revolutionizing Method: Sohn-Rethel's "Monetarization" of Philosophy and Its Paradoxes

The relationship between revolution and philosophy, be those revolutions internal or external to it, has been a topic of philosophical, historical and cultural reflection for at least two centuries. In the paper I shall try to address a rare case of internal over-revolutionizing of philosophy's analytical method which had paradoxical external effects. In his 1937 work *Intellectual and Manual Labor. A critique of Epistemology*, Alfred Sohn-Rethel radicalizes Marx's thesis about the primacy of being over consciousness by asserting, against the orthodoxy of dialectic materialism, that the "real being" Marx opposes to forms of consciousness is not matter but social existence; in order for consciousness to emerge historically from 'being', we must presuppose a process of abstraction which is a *part of the historical social being itself*. Sohn-Rethel called it "real abstraction" arguing that all philosophical concepts—from Parmenides' monistic being to the transcendental categories of Kant's pure reason—are idealist expressions of the real abstract that emerged in the historical form of money in ancient Greece. Sohn-Rethel's application of Marx's commodity analysis on the history of philosophy aimed to resolve the so-called basis and superstructure dichotomy in orthodox Marxism, but the effects of his monetarist-historical examination of philosophy—which Adorno called "ingenious" and Horkheimer, on the other hand, "monomaniacal"—are paradoxical. It not only ignores other historical forms of abstraction, such as production and language, which preceded commodity exchange and money historically and which were, as some critiques already observed, formative for the emergence of philosophy. Furthermore, instead of Marx's *dissolution* of philosophy in a new critical science whose aim is a fundamental change of human relations, Sohn-Rethel uses the money-form as a monocausal explanatory model substituting philosophy with a cultural theory of social superstructure. Nevertheless, despite its deficiencies, such a model of anti-philosophy seems, paradoxically enough, to be operable when employed in an analysis of the monetary models of consciousness in the age of "cognitive" forms of technocracy or techno-social processing of commodity value, virtual money, labor and subjectivation, as some recent interpretations try to show.

[15]

Đurđica Degač

Refleksivna znanost i revolucionarne prakse u znanstvenom mišljenju

Izlaganje se temelji na dvije pretpostavke. Prva se odnosi na općepoznato mjesto kako se unutar znanstvenih teorija i činjenica isprepliću znanstveni, društveni i vrijednosni elementi. Prva je pretpostavka predmet spora različitih filozofskih pozicija, kao i pitanja do koje mjere društveni elementi utječu na znanost i na koje znanosti. Oslanjajući se na strogi program, posebice na Davida Bloora i Donalda MacKenzieja, ispitat će se na koji način kognitivni interesi u znanosti mogu služiti partikularnim znanstvenim ciljevima imajući u vidu predikciju i kontrolu nad završnim rezultatom, za razliku od društvenih interesa. Za razliku od Mannheima, kod teoretičara vezanih uz strogi program i formalne znanosti podložne su kritici. Druga pretpostavka temelji se na tvrdnji kako su znanstvene revolucije i revolucije znanstvenog mišljenja konstrukcije proizašle iz ljudskog stvaralaštva. Znanstvene revolucije mogu uzrokovati višestruke preokrete. Oni se mogu odnositi na samo interno funkcioniranje rada i procesa u znanosti, organizaciju i podjelu poslova unutar znanosti te mogu imati utjecaja u sferi društva, ekonomije i politike te konačno u sferi ideja i utopijskih sadržaja. U znanosti, normativni i

vrijednosni elementi mogu rezultirati progresivnim ili regresivnim ishodima po pitanju ljudske emancipacije, ili ublaženije iskazano, poboljšanja uvjeta života.

U drugom dijelu izlaganja cilj je ispitati mogućnost kontrole nad mogućim smjerovima znanstvenog mišljenja i ishodima u znanosti te potrebu za time. Sociolog marksist Michael Burawoy ponudio je za sociologiju četverostruku namjenu, odnosno profesionalnu, kritičku, javnu i *policy*. Istovremeno, četverostruka namjena odgovara tipovima znanja i perspektivama spram znanosti. Burawoy je kritizirao marksističku tradiciju temeljenu na *teorijskoj praksi* ističući potrebu za angažiranosti. U analizi će naglasak biti na javnoj znanosti. Njegovo će se tumačenje poopćiti kao mogućnost za sve znanosti i ispitat će se mogućnost postojanja reflektivne znanosti, koja uzima u obzir i javnost. Na taj bi način u reflektivnoj znanosti postojala mogućnost reguliranja normativnosti i vrijednosti.

Reflexive Science and Revolutionary Practices in Scientific Thought

This paper is based on two assumptions. The first one refers to the widely known claim about the intertwining of elements of the scientific, the social, and values within scientific theories and facts. This assumption is the subject of a dispute between different philosophical positions, as well as questions about the extent to which social elements affect sciences, and which sciences exactly. Relying on the strong programme and its advocates David Bloor and Donald MacKenzie the paper will examine in what way cognitive interests in science can serve particular scientific objectives, as opposed to social interests, having in mind prediction and control over the final result. Unlike Mannheim, the strong programme theorists also criticize the formal sciences. The second assumption is based on the assertion that scientific revolutions and revolutions of scientific thought are human constructions. Scientific revolutions can cause multiple transformations. They can affect the internal functioning of scientific work and processes, organization and division of labour in science, and can have an impact on society, economy and politics, as well as on ideas and utopian thoughts. In science, normative elements and values can result in progressive or regressive outcomes for human emancipation or, in milder terms, improvements in living conditions. The aim of the second part of the paper is to examine the possibility of control over potential directions of scientific thought and outcomes in science, as well as to question the need for such control. Marxist sociologist Michael Burawoy theorized sociology's fourfold purpose, namely its professional, critical, public and policy aspects. At the same time, the fourfold purpose corresponds to types of knowledge and perspectives on science. Burawoy criticized the Marxist tradition based on *theoretical practice*, emphasizing the need for social action. The analysis in this paper will be focused on public science and Burawoy's interpretation will be generalized as a possibility for all sciences. Furthermore, the potential for a reflexive science which takes the public into consideration will be examined. As a result of this, the possibility of regulation of normative elements and values would appear in reflexive science.

[16]

Mislav Žitko

Revolucije u povijesti ekonomske analize: kuhnovska perspektiva

U ovom radu će se tematizirati otvorena pitanja povijesti ekonomske analize kroz prizmu Kuhnovog pojma revolucije u znanosti. Poznato je da se Kuhn u izvornoj analizi bavio prirodnim znanostima u novovjekovnom razdoblju, međutim uspjeh njegove

studije *Struktura znanstvenih revolucija* imao je učinak širenja njegove terminologije prilikom analize drugih razdoblja znanstvene povijesti i drugih disciplina izvan korpusa prirodnih znanosti. Stoga je cilj ovog rada razmotriti dosadašnje kritike Kuhnovog razumijevanja znanstvenog razvoja i vrednovati njegov doprinos filozofiji i sociologiji društvenih znanosti. Potonji doprinos će biti razmotren na primjerima revolucija u ekonomskoj znanosti, točnije na primjerima marginalističke revolucije u 19. i kejnzijanske revolucije u 20. stoljeću. S obzirom na društvenu i političku dimenziju, koja je eksplicitno prisutna u Kuhnovom razumijevanju revolucije, dodatni je cilj analize pokazati značaj upravo tih aspekata u razvoju ekonomske analize, onkraj uobičajenog naglaska na konceptualnim ili metodološkim pomacima. Računajući s činjenicom da Kuhnov evolutivni model znanosti pretpostavlja da svaka paradigma uspostavljena revolucijom gleda na sebe u terminima napretka, završno pitanje kojim ćemo se baviti odnosi se na mogućnost napretka i poboljšanja ekonomske analize.

Revolutions in the History of Economic Analysis: a Kuhnian Perspective

This paper aims to analyze some open questions in the history of economic analysis through the prism of Kuhn's notion of scientific revolution. Although Kuhn himself at first sought to explain the development of modern natural sciences, the success of his study *The Structure of Scientific Revolutions* had the effect of extending his terminology to analyses of other periods of history of science and other disciplines beyond the realm of natural science. Hence the aim of the paper is to examine the critiques that emerged in the context of the debate on Kuhn's understanding of scientific development and evaluate his contribution to the philosophy and sociology of social sciences. More precisely, his contribution will be assessed on the examples of the two revolutions in economics, namely the Marginal Revolution of the late 19th century and the Keynesian revolution that took place in the first half of the 20th century. Given the explicit social and political dimension present in Kuhn's understanding of scientific revolution, an additional aim of the analysis is to demonstrate the importance of precisely those issues in the domain of economics, apart from the usual emphasis on the discipline's conceptual and methodological advances. Furthermore, by taking into account the fact that Kuhn's evolutionary model of science assumes that each paradigm established by revolutionary upheaval views itself in terms of progress, the final section of the paper investigates the possibility of advancement and incremental improvement of economic analysis.